

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 339. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hcaeventyr07val-shoot-idm139890592618592.pdf> (tilgået 06. maj 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Hønse-Grethes Familie

Hønse-Grethes Familie tryktes første gang på engelsk (oversat af Eduard Kuntze) i *Riverside Magazine* under titlen *Chicken-Grethe's Family* november og december 1869 (se ill. s. 17) og udkom på dansk i 3NEH-70, der udkom 17.12.1869.

I Bemærkninger fortæller A, at han fik ideen til eventyret, da han en dag under et besøg i Studenterforeningen læste nogle optegnelser om Marie Grubbe (ca. 1643-1718) i *Lolland-Falsters Stiftstidende* (27). Den pågældende artikel stod i *Lollands Stifts-Tidende* 16.5.1869 og er et referat af en artikel af M.N.Kall-Rasmussen i *Historisk Tidsskrift* 3 rk. I med bidrag til *Holbergs (1684-1754) biografi*, herunder hans i Epistel 89 omtalte ophold hos Marie Grubbe under pesten i 1711.

Det var imidlertid kombinationen af avisartiklen og et ophold på Basnæs 16.6.-6.7.1869, der inspirerede ham til eventyret. Allerede i *Lygtemændene ere i Byen* (IV 186) og *Portnerens Søn* (IV 238.8 m. note) havde han beskrevet hønsehuset på Basnæs, og nu gav det ham ideen til et eventyr. 30.6.1869 fortæller han i et brev fru Melchior, at hønsekonen på Basnæs engang under en oplæsning af *Det er ganske vist* havde troet, at det var i hendes hønsehus, eventyret foregik, hvorpå A fortsætter: »Dette [: hønsehuset] er paa Basnæs en nydelig, ottekantet Bygning paa en Ø i Haven. Konen boer midt derinde, med Lysning fra Loftet, Side-Gemakkerne vende for Gjæs og Ænder ud til Kanalen, Hønsenes Stuer til smaa Hønsegaarde, hvor de japanske Høns og de kalkunske have deres særlige Opholdssteder. Da jeg skrev »Valdemar Daa«, tænkte jeg paa at gjøre Konen her til een af hans Døttres Decenderter, men opgav det og blev ved det historiske Sagn« (Reumert 108 f, se også BfA II 635 f). Således er eventyrets ydre rammer altså delvis tegnet efter Basnæs og ikke efter Tjele, Grubbe-slægtens jyske herresæde, se ndf.

Eventyret omtales første gang i *Dagbøger* 2.7.1869, hvor man iøvrigt bemærker, at titelpersonen har et andet navn: »Hele Dagen gaaet opfyldt af Fortællingen om Hønse Cathrines Familie, det er Historien om »Marie-Grubbe«« (VIII 226). 4.7. skriver han: »Skrevet paa Historien om Marie Grubbe« (ib. 227). 5.7. melder han til fru 340 Melchior: »Siden De sidst fik Brev, har jeg bragt paa Papiret de fleste Momenter til en ny Historie, den jeg en Dag omtalte fyldte mig: Historien om den højadelige Dame, der endte som Færgkone paa Falster, hos hvem Holberg boede i Pestens Tid« (Reumert 110), og samtidig noterer han i *Dagbøger*: »Læste for Luzie og Lise Castenskjold som med Moder og Tante er kommet hjem fra Schweiz, Historien om Marie Grubbe« (VIII 227). Tilsyneladende har A atter ændret på titlen, for i *Dagbøger* 11.7.1869, *Rolighed*, hedder det: »Om Middagen var ... Block her, jeg læste »fra Degnens Bordskuffe«« (ib. 229), og 12.7. skriver han til fru Henriques: »Jeg skrev [på Basnæs] et, ret heldigt Eventyr, »Hvad Tidselen oplevede«, samt begyndte paa en større Historie »fra den gamle Degns Bordskuffe«, som nu, her paa »Rolighed« heelt er bragt paa Papiret« (BHenriques 112, jvf. også BEC IV 78, BfA II 598). Samme dag skriver han også til Horace E.Scudder: »[jeg har] allerede en ret heldig Idee til en ny Historie for October Heftet, den skal nok komme betids og bliver [...] givet i Manuskript først til *the riverside magazine* og naar det er optaget der, kommer det paa dansk« (BScudder 60). Selv om A både 12. og 13.7. læste eventyret op, var det dog endnu ikke helt færdigt. 14.7. noterer han i *Dagbøger*: »Hjemme skrevet paa »Hønsegrethes Familie«« (VIII 230), og dermed havde eventyret endelig fået sin blivende titel. 16.7. står der: »Reenskrevet min *Hønse-Grethe*« (ib. 231) og 19.7.: »Læst for Raasløffs: *Hønse-Grethe*, den jeg i Dag har skrevet reent« (ib.). Iøvrigt måtte A iflg. *Dagbøger* 24.7. også foretage en renskrift med latinske bogstaver af hensyn til den amerikanske oversættelse.

Om motivet skriver A i Bemærkninger, at han udover at have benyttet artiklen i *Lollands Stifts-Tidende* og *Holbergs Epistel 89* har hentet oplysninger i *Pontoppidans Danske Atlas* og hos Thiele.

Marie Grubbe-motivet havde tidligere været behandlet af St.St.Blicher i *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog* (1824). A.s forhold til Blichers novelle er imidlertid ret problematisk, idet han 28.7.1869 skriver til Scudder: »Hovedtrækkene i den [: *Hønse-Grethes Familie*] ere aldeles historiske, men endnu ikke behandlet før af nogen Digter« (BScudder 62). Men netop hans vaklen mht. titel synes at vise, at han har været sig Blichers behandling af motivet klar, idet »fra Degnens Bordskuffe« klart peger hen på Blicher.

93.4-5 *hvor den gamle ridderlige Gaard havde staaet*] gælder ikke Tjele, jvf. brugen af Basnæs som model ovf. - **5** *Vindelbro*] vindebro. - **7-8** *Raager ... Fugle*] jvf. brev til Henriette Wulff, Basnæs 2.10.1857: »Dagene glide eensomt hen [...] det er en Begivenhed, naar Ravne, Krager og Alikere i store Hobe flyve fra Skoven og i Kredse omsuse de gamle Kastanietræer i Haven« (BHW II 340).

341

94.2 *Videnskab*] viden. - **4** *Kragemaal*] jvf. *Sneedronningen* (II 62.12 m. note). - **14** *Kedeltrumme*] pauke. - **16** *Fru Grubbe*] Maren Juel Iversdatter (d. 1647). - **17-18** *hendes Husbond*] Erik Grubbe til Gammelgaard og Tjele (1605-92). - **31ff.** Jvf. *Gjemt er ikke glemt* (IV 227 m. noter).

95.2Aakande og Aaknap] hvid åkande, Nymphæa alba, og gul åkande, Nuphar luteum. - **3**Muskedonner] dunhammer, Typha latifolia. - **4**angenemt] smukt, nydeligt. - **6**Morian] neger. - **12**turde] havde lov til. - **33**ihvor ung hun var] hvor ung hun end var. - **37-38**den unge Konge] anakronisme, Christian V (1646-99) besteg først tronen 1670. - **38-39**Ulrik Frederik Gyldenløve] greve (1638-1704), søn af Frederik III og Margrethe Pape. - **43**Munddask] slag på munden.

96.7Han er ... Riget] jvf. Holberg i Epistel 89: »blant alle Undersaatter var [Gyldenløve] den fornemmeste og tilligemed den galanteste Herre udi Riget« (Epistler v. F.J.Billeskov Jansen II. 1945.42). - **9**skjætter jeg ikke om] bryder jeg mig ikke om. - **13-14**contrair Vind] stiv modvind. - **15**did] derhen. - **16**Blaargarn] groft lærred fremstillet af blå dvs. hør- eller hampeaffald. - **18**Karosse] stor lukket stadsvogn, karet. - **22**Hr. Grubbes steenmurede Gaard] uhistorisk. - **23**knubbede] vrede. - **25**Øllebrøds Tale] medlidende ord på grænsen til det overdrevne og sentimentale. - **26-27**som man raabes til saa svarer man] jvf. ordsproget: som man råber i skoven, får man svar. - **31-32**Onde Ord bære ond Frugt] jvf. ordsproget: ond gerning, ond frugt. - **35**i Gænge] i omløb. - **36-37**den gamle Gaard ... baaren] Tjele, 16 km nordøst for Viborg.

97.8-9klattrede ude paa bladløst Træ] dvs. er blevet sømand. - **9-10**Tampen] reb eller tov anvendt som strafferedskab. - **14**Op og ned ... Gang] sml. Taarnvægteren Ole (III 121). - **20**Havgusser] kolde, klamme havtåger. Da Tjele ligger midt inde i landet, kan Marie Grubbe dog ikke her have oplevet havgusen. - **24-25**Palle Dyre fra Nørrebæk] d. 1707; Nørrebæk, ca. 13 km nordøst for Tjele, tilhørte opr. Erik Grubbe og var M. G. s medgift. - **27-31**Hr. Brockenhuus til Egeskov ... Egeskov] jvf. Thiele21 112 f. - **28**Egeskov] herregård 21 km nordøst for Faaborg. - **33**Veir-Drage] luft. - **34**Naar] hvornår. - **35-36**paa Lysestagerne ... Hovedgaard] jvf. Pontoppidans Danske Atlas IV. 1768.404. - **40**Svinepolidsk] snedig, underfundig.

99.1i sine Breve] Epistel 89. - **7-8**Dronningen af Danmark] Charlotte Amalie (1650-1714). - **8**Kongen] Frederik IV (1671-(1699-)1730). - **12**Borchs Collegium] i St. Kannikestræde, stiftet 1689 af lægen Ole Borch (1626-90). - **12**Regentsen] kollegium i St. Kannikestræde overfor Rundetårn, stiftet 1623 af Christian IV. - **12**paa Døre ... uddøde] se n.t. V 62.28. - **18**Soten] sygdommen. - **19**Kjødmangergade] Købmagergade; kjødmanger: kødhandler, slagter. - **20**Rundetaarn] astronomisk observationstårn opført af Christian IV 1637-42. - **20**Kongens Slot] det 342 middelalderlige Københavns Slot, nedrevet 1731. - **24**Kridhuus] lille bøsse delt i to rum med låg for begge ender; i det ene gemtes småpenge, i det andet kridt til regnskabsføring og andre smågenstande. - **24**Kippe] tarvelig beværtning, knejpe. - **37**bovnede] bugnede.

100.17Kavai] lang kappe med slag eller stor krave. - **17**Kabuds] mandshue med øreklapper eller slag til at slå ned. - **17**Kyse] kvindehue i hætteleçon, der går ned over ørerne og bindes med hagebånd. - **25**tingede] lejede. - **28-29**Frands Knivsmed og Sivert Posekiger] jvf. Holbergs Den politiske Kandestøber II akt (1723); øgenavn for underordnet toldbetjent, der opkrævede accise, forbrugsskat, af indenlandske varer ved byportene. - **31**kunde sin Practica] forstod sig på praktiske ting; Practica: egl. bog med vejrfordisigelser. - **35**bøgede] vaskede i varm sæbe (egl. lud af bøgeaske).

101.2Skedevand] salpetersyre. - **5**Veed og Klynnetørv] træ og mosetørv. - **6**saalede sine Hoser] stoppede sine strømper, jvf. Henrik i Den politiske Kandestøber IV 9. - **9**Vaade] vanvare, uforsætligt. - **10**arbeide i Jern paa Holmen] straffefangerne arbejdede på orlogsværftet på Holmen (det nuværende Gammelholmskvarter bag Det kgl. Teater) med fodlænke for at forhindre flugt. - **11**gemen] almindelig. - **11**have sin Gænge] gå sin gang uden medlidenhed. - **14-19** jvf. Thiele2 I 129 f; Kai Lykke: fejl for Jørgen Lykke (d. 1583); jvf. Blichers Viinhandleren og Herremanden (Samlede Skrifter XXVII. 1931.64f og 247f).

102.8Reverenze] ærbødig, dybt buk. - **11**Helligtrekonger Lys] trearmet lys. - **16**Led] måde. - **20-21**Folk sige ... Eder] jvf. Holbergs Epistel 89: »endskiønt han dagligen handlede ilde med hende, [sagde hun] sig at leve langt mere fornøyet, end udi det første Ægteskab« (Epistler v. F.J. Billeskov Jansen II. 1945.42). - **30**dømme Øget efter Grimmen] dømme efter udseendet; grime: hovedtøj til heste. - **31**i alt Det] trods alt. - **37-38**Lykkens Tumleklode] lykkens omskiftelighed; navn på dansk folkebog fra 18. årh.

103.8Hosebånd] strømpebånd; måske også ordspil på den eng. Hosebåndorden. - **34**glad til at døe] glædede sig til at dø.